

*До разової спеціалізованої ради
PhD 12756
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
(вул. Коцюбинського 2, м. Чернівці, 58002)*

ВІДГУК

офіційного опонента

професора кафедри конституційного права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, доктора юридичних наук, професора,
заслуженого юриста України Дешко Людмили Миколаївни

на дисертаційне дослідження

Гермак Катерини Олегівни

«Дисциплінарна відповідальність суддів: національні та міжнародні стандарти»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Дисертація Гермак Катерини Олегівни є актуальним комплексним порівняльно-правовим дослідженням інституту дисциплінарної відповідальності суддів у контексті забезпечення балансу між незалежністю судової влади та її підзвітністю. Робота містить системний аналіз еволюції українського законодавства (з урахуванням змін 2023–2025 рр.), практики Вищої ради правосуддя та європейських стандартів (ЄСПЛ, Венеційська комісія, ССЄ, практика Суду ЄС). Як слушно зазначається, актуальність теми зумовлена, по-перше, тим, що дисциплінарна відповідальність є одним із механізмів забезпечення підзвітності судової влади; вона не є каральною, а радше механізмом для забезпечення належного функціонування судової влади. По-друге, сучасні демократичні держави розробили низку гарантій, що гарантують як незалежність судової влади, так і високий рівень компетентності тих, хто має здійснювати судову владу. Такі гарантії

передбачаються не лише положеннями конституції та судових процедур, а й правовою та політичною культурою суспільства. У зв'язку з цим як висновки Європейської Комісії «За демократію через право», так і практика міжнародних судів демонструють прийняття двох різних стандартів щодо правових вимог до призначень суддів та питань відповідальності суддів. В західних країнах, які надають значення стандартам верховенства права, в останні роки можна спостерігати значне зростання популістських настроїв у країнах, де спостерігається ерозія демократії, зокрема у Польщі та Угорщині, існуючі стандарти захисту незалежності судової влади відносно легко ігноруються. Тому викликає занепокоєння те, що в країнах без формальних гарантій буде набагато легше досягти патологічної політизації судової влади, не роблячи «стрибка» в суди. У цьому контексті важливість формальних гарантій є цінною. Правові рішення, які існують вже багато років, також сприяють розвитку належного ставлення до поваги до закону та відповідної політичної культури. Незважаючи на це, немає сумнівів, що для підтримки принципів незалежності, демократії та розподілу влади судами важливий соціально-політичний консенсус щодо цих фундаментальних цінностей. Дисциплінарна відповідальність суддів є одним із тих інститутів, які надзвичайно легко можна використовувати для підризу сутності незалежності судової влади та тиску, що порушує право на справедливий суд. По-третє, незалежно від того, якою є система правління в сучасній демократичній правовій державі, відокремлення судової влади від законодавчої та виконавчої процедури (процесуальна справедливість) та максимальний захист від дискреційного ставлення до неправомірних дій судді, важливо, щоб інститут дисциплінарної відповідальності не перетворився на механізм, що порушує суддівську незалежність. По-четверте, складно провести просту класифікацію моделей дисциплінарної відповідальності, оскільки різні правові рішення в цьому відношенні можуть перетинатися з іншими видами особистої відповідальності

суддів (наприклад, що стосуються скарг, поданих громадськістю або сторонами провадження), а також можуть бути тісно пов'язані з окремими процедурами, спрямованими на звільнення суддів з посади. По-п'яте, досліджуючи моделі притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, можна зазначити, що органи, які компетентні вирішувати такі справи, можуть складатися з певних типів дисциплінарних судів, часто створених у складі звичайних судів. Нарешті, актуальність дослідження пояснюється також тим, що Україна зараз на шляху європейської інтеграції, тому має бути сформована судова система, діяльність якої відповідатиме стандартам Європейського Союзу і якій буде довіряти суспільство.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана на кафедрі процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича відповідно до плану наукових досліджень кафедри відповідно до наукових тем кафедри «Процесуальне право: теоретико-правові засади, нормативно-правове забезпечення та перспективні напрямки розвитку» (державний реєстраційний номер 0120U103394), «Реформування процесуально-правових інститутів адвокатури, прокуратури та суду в умовах особливих правових режимів» (державний реєстраційний номер 0125U003449), НДР «Впровадження стандартів юстиції Європейського Союзу у перехідне правосуддя України та інтенсифікація їхньої продуктивності цифрових рішень» (4/46 державний реєстраційний номер: 0126U000627).

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Аналіз дисертаційного дослідження К.О. Гермак дозволяє дійти висновку, що сформульовані у ньому положення, висновки та рекомендації є достатньо обґрунтованими, внутрішньо узгодженими та такими, що базуються на комплексному застосуванні сучасних методів дослідження.

Багатоаспектний характер вивчення теоретико-практичних аспектів, національних та міжнародних стандартів дисциплінарної відповідальності суддів зумовив використання цілої системи загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання, що дозволило визначити авторські висновки та пропозиції.

Методологічну основу дослідження становить діалектичний метод як загальнофілософський, що дозволив розглянути дисциплінарну відповідальність суддів як динамічний, суперечливий процес балансу між принципами незалежності судової влади та її підзвітності суспільству, з урахуванням впливу воєнного стану, євроінтеграційних зобов'язань України та еволюції національного законодавства.

Серед загальнонаукових методів використано аналіз і синтез (для розчленування норм законодавства та узагальнення дисциплінарної практики), індукцію та дедукцію (для формулювання висновків на основі емпіричних даних ВРП), абстрагування (для виділення сутнісних ознак дисциплінарних проступків) та моделювання (для побудови оптимальної моделі пропорційності дисциплінарних стягнень).

Серед спеціальних юридичних методів застосовувалися формально-догматичний для системного тлумачення та аналізу законодавства України та зарубіжних країн; порівняльно-правовий для співвідношення національних стандартів з міжнародними, а також з дисциплінарними системами окремих країн (Польща, Румунія, Франція, Німеччина, Чехія, Велика Британія); історичний для вивчення еволюції інституту дисциплінарної відповідальності; статистичний та кількісний аналіз для аналізу статистичних даних Вищої ради правосуддя щодо кількості скарг на суддів, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності та структури звернень; метод узагальнення дисциплінарної практики застосовувався для виявлення типових порушень, тенденцій застосування підстав дисциплінарної відповідальності суддів.

4. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи. Наукова новизна отриманих результатів зумовлена тим, що запропонована дисертація є одним із перших комплексних порівняльно-правових досліджень національних стандартів дисциплінарної відповідальності суддів, дослідження вперше системно аналізує еволюцію українського регулювання дисциплінарної відповідальності суддів у вказаний період у світлі найновіших європейських орієнтирів, порівняльний аналіз охоплює підходи кількох європейських країн (зокрема, держав-членів Ради Європи та ЄС), де в останні роки також відбувалися реформи дисциплінарних механізмів.

Зокрема у роботі *вперше*:

- проведено системне порівняння підстав та процедур дисциплінарної відповідальності європейських країн щодо чіткості та пропорційності;
- запропоновано авторську модель балансу незалежності суддів та підзвітності, суть якої полягає у поєднанні принципу пропорційності при застосуванні дисциплінарних санкцій та удосконалення процедур. Встановлено, що відхилення від стандартів чіткості, пропорційності, незалежності дисциплінарних органів та гарантій захисту суддів несе ризик визнання втручання порушенням ст. 6, 8 та 10 ЄКПЛ, а ці стандарти залишаються обов'язковим орієнтиром для України в процесі європейської інтеграції;
- встановлено, що оцінка стану дотримання незалежності суддів передбачає аналіз порядку призначення, тимчасового відсторонення, звільнення, відставки судді. За забезпечення незалежності суддів відповідає рада суддів, при цьому згідно міжнародних стандартів, статус цієї інституції має бути врегульований на конституційному рівні;
- проаналізовано європейських країн та обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення чітких критеріїв «серйозності» дисциплінарних проступків для уникнення надмірного застосування найсуворіших санкцій, зокрема звільнення;

удосконалено положення про:

- законодавче врегулювання чіткості та конкретності підстав дисциплінарної відповідальності, а саме оціночні категорії такі як «порушення присяги», «недостойна поведінка», «поведінка, що порочить звання судді», «істотне порушення норм процесуального права», потребують максимально точного формулювання в законі, щоб уникнути свавілля, неоднакового застосування та порушення принципу правової визначеності;

- необхідність визначення в законі повного обсягу гарантій справедливого розгляду згідно ст. 6 ЄКПЛ, а саме: незалежність і неупередженість дисциплінарного органу (переважна участь суддів, відокремлення від виконавчої та законодавчої влади), право на захист, змагальність, вмотивованість рішень, повноцінне судове оскарження по суті (включаючи перегляд фактів); пропорційність санкцій та винятковість звільнення (лише за серйозні, систематичні або умисні порушення, що суттєво підривають довіру до судової системи);

- обґрунтовано застосування принципів пропорційності покарання та винятковості звільнення. Санкції мають бути пропорційними тяжкості проступку, а звільнення з посади як виняткова міра, що застосовується лише за серйозні, систематичні або умисні порушення, які суттєво підривають довіру до судової системи в цілому. Автоматичне або надмірне застосування найсуворіших стягнень суперечить європейським стандартам.

набули подальшого розвитку положення про: недопустимість автоматичної дисциплінарної відповідальності за рішення, визнані порушенням ЄКПЛ, оскільки потрібне доведення умислу або грубої недбалості конкретного судді; скасування рішення саме по собі не є підставою (за винятком свідомого грубого порушення з істотними наслідками); те, що Україні варто врахувати положення більшості держав ЄС, в яких підстави дисциплінарної відповідальності чітко врегульовані законом, дисциплінарні органи незалежні, а процедура дисциплінарного провадження відповідає ст. 6 ЄКПЛ.

5. Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використаними у:

- сфері правотворчої діяльності для удосконалення положень чинного законодавства України, зокрема положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо уточнення підстав дисциплінарних проступків, критеріїв пропорційності санкцій, гарантій незалежності суддів під час провадження сприятимуть підвищенню правової визначеності, зменшенню ризиків свавілля та кращій відповідності міжнародним стандартам, зокрема практиці Європейського Суду з прав людини, Рекомендації CM/Rec(2010)12.

- науково-дослідній сфері для наукових досліджень національних та міжнародних стандартів дисциплінарної відповідальності суддів;

- освітньому процесі під час викладання дисциплін «Європейські стандарти судової діяльності», «Адміністративне право», «Порівняльне правознавство», «Професійна відповідальність правника», що сприятиме формуванню культури відповідальності та етики серед майбутніх правників.

6. Повнота викладу матеріалу в наукових публікаціях за темою дисертації. Ключові положення і висновки були викладені дисертантом у тринадцяти наукових працях, з яких чотири у фахових виданнях України, одна у розділі зарубіжної колективної монографії, у восьми тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

7. Відомості про дотримання академічної доброчесності.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та наукових публікацій Гермак К.О. не викликало сумнівів в академічній доброчесності автора при їх написанні. Робота не містить ознак академічного плагіату чи інших порушень, які могли б поставити під сумнів самостійний характер виконання дисертанткою представленої наукової роботи. Це дозволяє зробити висновок про дотримання авторкою вимог академічної доброчесності.

8. Зауваження та дискусійні положення дисертації

Дисертаційна робота Гермак Катерини Олегівни на тему «Дисциплінарна відповідальність суддів: національні та міжнародні стандарти» за своїм змістом і формою є завершеним самостійним науковим дослідженням із самостійними та належним чином обґрунтованими висновками. Водночас, як і будь-яке наукове дослідження, рецензована дисертація не позбавлена окремих недоліків, а окремі сформульовані висновки мають дискусійний характер. Зокрема:

1. У підрозділі 1.2 дещо загально викладено ознаки дисциплінарної відповідальності суддів як виду юридичної відповідальності. Бажано було б глибше розкрити співвідношення дисциплінарної відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності суддів (конституційною, цивільно-правовою, кримінальною), а також чіткіше розмежувати судову помилку та дисциплінарний проступок вже на теоретичному рівні.

2. Як детально аналізується в дисертації Гермак К.О., порушення етичних стандартів поведінки суддів часто стає підставою для їх дисциплінарної відповідальності. На мою думку, окрему увагу слід було приділити саме етичним стандартам поведінки суддів та їх співвідношенню з дисциплінарною відповідальністю, оскільки вони спрямовані на зміцнення довіри суспільства до судової влади, забезпечення незалежності, неупередженості та авторитету правосуддя.

3. У підрозділі 3.3 Гермак К.О. правильно ідентифікує ключові проблеми, а саме: розмитість оціночних категорій, перевантаження скаргами, непропорційність санкцій. Водночас, на мою думку, бракує більш детального емпіричного аналізу практики Вищої ради правосуддя за 2023-2025 роки в частині структури скарг, відсотка задоволених, частки скасованих судом тощо. Бажано було б додати таблиці або діаграми для наочності.

9. Висновок та загальна оцінка дисертаційної роботи

Дисертаційне дослідження Гермак Катерини Олегівни «Дисциплінарна відповідальність суддів: національні та міжнародні стандарти» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів не викликає жодних сумнівів у його якості. Дисертація відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. № 431, від 19.05.2023 р. № 502, від 03.05.2024 р. № 507), а її авторка Гермак Катерина Олегівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри конституційного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Людмила ДЕНКО

ПІДПИС
ВЧЕНОЇ
РАДИ
04

